

ranges, amb *la iglèzi* a Estavat. Com vaig explicar en el primer treball de les *VidesR* i en el *DCEC* la gènesi de la *i* catalana és enterament diversa de la castellana,⁷ i només hi ha hagut una convergència secundària (casual i moderna), car probablement *eiglèsia* fou entre nosaltres resultat de la vocalització de la *s* sonora davant *g* (tal com *traiga* < *trasga*, *vaiet* < *vaslet*, *almoïna* < *almosna*), solament després es reduí *ei* àton a *i* (com *sobeirà* > *sobirà*, etc.), i per tant en aquest cas la pron. geminada de *gl* no pogué produir-se fins més tard i no es generalitzà: això és el que demostra la pronúncia rossellonesa i d'altres bandes.

Com a nom popular de l'església el ll. *ECCLESIA* es va estendre a quasi tota la Romània, llevat de Romania (*biserică*), els Grisons (*baselgia*) i la major part de Dalmàcia,⁸ on predominaren continuadors del grecollatí *BASILICA*; entre nosaltres es troben deixes d'aquest en els vells documents en baix llatí, i algun topònim escadusser de la zona mossàrab, com el llogaret de *Baselga* Palància amunt, prop del límit de les llengües. En llatí vulgar es va generalitzar una variant *ECCLESIA* amb -c- simplificada, de la qual hi ha abundor de testimonis en inscr. del Baix Imperi (veg. *FEW* III, 203-4), i que s'explica pel fet que, allunyant-se del grec, en llatí a penes hi havia mots que tinguessin -ccl- (a diferència del grec), car fins en els verbs proceïts de prefix (tipus *acclamare*, *occludere*), hi havia consciència que això estava per *adcl*, *obcl*-, però sí que n'hi havia molts amb -cl- intervocàlica (una vegada els mots en -*culum* i anàlegs s'hagueren reduït a -*clu*). La *é* fou oberta a causa d'una pronúncia de la *eta* grega que havia estat molt oberta i tendia en temps cristians a tancar-se molt però no sense resistència dels cercles conservadors (als quals pertanyia l'Església); per a variants en les zones fronteres de les llengües veïnes, especialment el castellà, veg. *DCEC*. En llengua d'oc hi ha menys varietat de variants que en català, i la forma predominant *gleiso* comença tot seguit amb la frontera lingüística: *glèixa* tant a la Vall d'Aran, etc., com en l'alt-llenguadocià de Vingrau (1960).

A les Illes s'ha mantingut molt més la forma amb *es*:- *æzglézi* a Eivissa i a Mallorca (AMAlcover, *BDLC* XII, 1922, § 53; XIII, 129) amb poques excepcions: a Alcúdia vaig sentir *igglézi*, a Bunyola, Caimari, Felanitx i Artà *æzglézi*; a Menorca sembla estar molt estesa *igglézia*, però segons *AlcM* totes dues formes a Ciutadella (però amb *i*- *izglézia*) i també al Mercadal vaig anotar això si bé vacil·lant entre *é* i *é*.

Una divisió dialectal conspícua ha fet que en el català oriental (i almenys alguna part del balear) una part del territori pronuncii aquest mot amb *è* oberta i una altra amb *é* tancada. Això últim esperàvem en principi segons la Llei de Fabra, però quan hi ha *i* postònica interna, no són rars els mots on s'ha obert el timbre de la tònica. És sabut que la *è* en aquest mot és pròpia de l'Empordà i totes les comarques del bisbat de Girona, incloent-hi la conca de Banyoles (Mata, Pujarnol), i tota la Garrotxa, el Ripollès (lato sensu i fins a Palmerola) el més alt Berguedà (Figols); pel

Sud això inclou la Selva i pel Nord la Cerdanya Baixa i Alta (si bé a Querol i Valcebollera ho vaig sentir amb *é*). En canvi la *é* tancada és pròpia de Barcelona i comarques al voltant, arribant pel N. fins a Vic i el més alt Lluçanès (Lluçà), pel NO. fins a l'Alt Cardener, vers el Sud fins al Baix Penedès i el Gaià (Montmell, Vila-rodonà). Ja hem vist que a Mallorca la *é* era ja la pronúncia del S. XIV (Reixac), però avui hi deuen existir totes dues, car en contradicció d'AMAlcover jo ho vaig sentir amb *é* en 4 pobles dels quatre quadrants de l'illa; en canvi sí que ho vaig notar amb *é* pertot a Eivissa, i a Formentera vaig notar que deien *l'æzglézi* per a una de l'O., però *s æzglézi véyya* per a la de la Mola.

No es cregui pel que he dit que la forma clàssica amb *es*- s'hagué extingit en l'ús vulgar del Continent per més que *glésia* arribi fins a l'extrem NO., incloent-hi senceres les valls Ferrera, Cardós, Àneu i Cabdella: n'havien quedat romanalles en localitats apartades i conservadores; fins en una vall mig despoblada de les muntanyes del Baix Penedès (Torrussolla de Montmell, 1932), en el Baix Segre (*æzglézi* Massalcoreig i Granja d'Escarp, però *igglézi* ja a Torrebesses, 1935). En el dial. ross. *igl*- és quasi general, amb l'excepció del Capcir (on vaig recollir *la zglézi* pertot: Ral, Formiguera, els Angles, *l'iglézi* a La Llacuna, que ja és tant cerdà com capcinès); a la Sentiu de Sió, uns deien *l'igglézia* altres *la zglézia*, a Torà *l'esklézia*.

Al P. Val. predomina amplement la forma amb *igl*-, però amb claps de l'altra: a la zona morellana i de l'Alt Maestrat *igl*-, però hi ha un sector de *la zglézia*, a St. Jordi, Vinaròs, Salzadella i Serratella, Peníscola, Sta. Madalena, Vilafamés i Vilanova del M. Més al Sud hi ha *igl*- quasi pertot, però J. G. M. assenyala *esgl*- viu a Montcada de l'Horta («Acció», c-VII-1935), i MGadea l'alcoià, que era tan refractari a usar termes no populars, escrivia sempre *església*, una funció d'*Església* (*T. del Xè* I, 106, 84). De la forma de compromís *isgl*- que hem notat fent forolla en el S. XVII n'han quedat rastres en pocs punts: *izglézi* a Olot (1934) i a Banyuls de la Marenda, *izglézia* a Ràfol d'Almúnia.

En algunes zones de l'extrem Oest ha sobreviscut una forma comparable a l'arcaica *glésia*. Molt isoladament cap al Sud valencià, a Agres de Mariola vaig notar que parlaven del *Carrer de la glézia* (1962). Però cap a Ribagorça n'hi ha una zona important, si bé amb *cl*- inicial. Comença ja per l'Oest de la Conca de Tremp: *la klézia de Sensiit* agregat de Salàs; en el Flamicell ja només era cosa dels vells, però a Sarroca de Bellera encara ho deia així el pare d'En Violant i Simorra (1938); *klézia* a Llastarri, Massibert i Malpàs, i així ho tinc sentit en general a la Vall de Bof (almenys Durro, Taüll, Llesp i a Vilaller). Admira aquesta c- conservada, com si el pre-català d'allí s'hagués mantingut en un estat com el de l'it. *chiesa*, però potser és errat que hi donem importància, car també sento que a Malpàs diuen *aclevat* per *aglevat*. En passant la Ribagorçana es redueix el grup inicial: i així diuen *Llésia* a unes ruïnes sota Freixenet vora Sopeira,